

Станиша Војиновић¹

ТРИ ТЕМЕ О ПОПУ ПАВЛУ КАРАНО-ТВРТКОВИЋУ У СВЕТАУ НОВИХ ИЗВОРА

Апстракт: У раду се у светлу нових, до сада необјављених архивских докумената и мало познатих других извора осветљава лик и дело попа Павла Карано-Твртковића. Посебно се скреће пажња на три битна догађаја из његовог националног и културног деловања. То су Поп Јовичина буна из 1834, полемика са Вуком Караџићем у вези са књигом *Србски споменници* 1840. и учешће у револуцији 1848. године. Закључује се да Павлу Карано-Твртковићу припада ретка част да је први покренуо питање Босне под турском влашћу половином XIX века и да је својим научним, културним, револуционарним и обавештајним радом знатно допринео да се она стави у жижу политичког и научног интересовања тога времена. Под његовим утицајем Босном су путовали и о њој писали Вук Караџић, Иван Фрањо Јукић и Тома Ковачевић.

Кључне речи: поп Павле Карано-Твртковић, Поп Јовичина буна 1834, Вук Караџић, револуција 1848.

УВОД

У XIX веку, у Босни и Херцеговини већи број учених Срба паралелно је радио на ослобођењу од Турака на једној и на упознавању шире српске јавности са овим крајевима у својим списима и делима на другој страни. Међу таквим личностима налази се и Павле Карано-Твртковић, који је потписан на књизи *Србски споменници* штампаној у Београду 1840. године.

Пишући о овој књизи у чланку „Хришћани у Далмацији и њихова књижевност”, Фрањо Јукић поред имена Герасима Зелића, Спиридона Алексијевића, Теофила Стефановића² и Божидара Петрановића посебно истиче Георгија (Ђорђа) Николајевића, родом из Јазка у Срему, тадашњег жупника у Дубровнику: „Сви славјански књижевници имају бити захвални, што нам је толико повеља стари илирски господара преписао, које је поп босански Паво Карановић год. 1840. под насловом 'Србски споменници' у Београду издао; то је заиста велико благо, које Г. Николајевића није мало труда стало, док је прочитао, а камо ли преписао” (Јукић, 1847, стр. 169). О попу Павлу Карано-Твртковићу, издавачу овог зборника старих српских рукописа, опширније су раније писали Радослав М. Грујић³, Драгослав Страњаковић⁴ и други историчари, а нове ствари о њему налазимо и у књизи односно зборнику докумената *Поп Јовичина буна*, објављеној пре петнаестак година⁵. Три

¹ stanisavojinovic@eunet.rs

Аутор се бави историјом српске књижевности и издаваштва, националном културном историјом и библиографијом. – Напомена ур.

² Јеромонах и учитељ у семинаријуму задарском. Издао је 1842. године у Задру *Зашто? Зашто? или изјасненије о најобичнијим појављенија, која у јестеству бивају*.

³ Види Порекло Павла Карано-Твртковића, *Гласник Историјског друштва у Новом Саду*, 1929, св. 2, 261–262.

⁴ Види Страњаковић, Д. (1931). Буна Срба хришћана у Босни 1834. године. *Годишњица Николе Чујића*, LXXII, 159–169.

⁵ Тутњевић, С. (прир.) (2007). *Поп Јовичина буна*. Београд: Свет књиге, стр. 185. То се првенствено односи

догађаја чине окосницу живота Павла Карано-Твртковића. То су: Поп Јовичина буна 1834. године, Полемика са Вуком Караџићем око *Српских стоменика* и Српска револуција 1848. године. Сва три догађаја обележила су његову личност, показала његову снагу и слабости.

ПОП ЈОВИЧИНА БУНА И ПОСЛЕ ЊЕ

Поп Павле Карано-Твртковић један је од организатора Поп Јовичине буне и после њене пропасти старао се да се помогне српском народу у Босни, а пре свега избеглицама које су се сместиле по Хрватској и Славонији. Према опису Драгослава Страњаковића, насиље муслиманских великаша изазвало је пребегавање кметова, свештеника и виђенијих људи из бијељинске нахије у Србију и довело до побуне хришћана у Босни. Међу пребеглима из Босне, 19/31. VII 1833. у Шабац је дошао и Павле Карано-Твртковић, одакле је одмах продужио у Београд, потом у Крушевац, а затим у Пожаревац, где је затекао попа Мила Витковића са кметовима који су том приликом молили кнеза Милоша да се заузме за њих и заштити их од Турака насилника. Међутим, он их је саветовао да се врате у Босну и жале везиру у Сарајеву. По овом савету, устаници су се договорили да се поп Мило са кметовима врати у Босну, а да код кнеза Милоша у Топчидеру остане Карано-Твртковић. Иако је учињено по савету кнеза Милоша, прилике међу Србима у Босни нису се поправиле већ су бивале све горе. Неподношљиво стање изазвало је буну хришћана у нахијама бањолучкој, бијељинској, тузланској и дервентској марта 1834. године. Ова буна једним делом је организована у Кнежевини Србији, а делом на угроженим подручјима у Босни.

За време боравка у конаку кнеза Милоша, Павле се дописивао са виђенијим људима, а како је ситуација била све тежа, решио је да преко Аустрије пређе у Босну. Када је та варијанта пропала, он је из Шапца пошао према Босни и 8/20. II 1834. године прешао Дрину. Према плану устаника, организатори који су прешли из Србије требало је да иду у своје нахије: поп Павле у бањолучку, Мића Мићић и Никола Бошковић у сарајевску, Јевта Опалић у бијељинску и Новак Хајдук у бихаћку. Поп Павле се није могао пробити у бањолучку нахију зато што није ништа организовано у бијељинској нахији. Његова група, опажена од турских стража, немилосрдно је гоњена. О његовом преласку био је извештен и Али-

на у овој књизи први пут објављене архивске документе о саслушању попа Павла Твртковића, које су у Шапцу водили људи кнеза Милоша у вези са његовом улогом у припремању устанка хришћанске раје у Босни 1834. године, при чему треба имати на уму да кнез Милош, притиснут другим бригама, није одобравао слање људи из Србије да учествују у овој побуни, на чему је, између осталих, радио и поп Павле Твртковић. Међу документима Архива Србије, из фонда Кнежеве канцеларије, овде се, осим попа Павла Твртковића, први пут објављена, налазе ислеђења и других учесника буне који су се налазили у Кнежевини Србији (Марка Пантелића, полицаја шабачког, Рикана Гвозденовића, меанције шабачког, Николе Бошковића Цице из Мостара, Рикана Трифковића, солара из Београда, Наума Немића Унице из Горње Тузле, Миће Мићића из Сарајева, Миће Ацаловића из Бадовинаца). Први пут, овде је објављено и седам писама које су са кнезом Милошем и између себе водили људи који су у његово име у Шапцу бринули да се због учешћа људи из Србије у Поп Јовичиној буни не покваре односи са турским властима у Босни. Да би се стекао шири историјски оквир Поп Јовичине буне, у књизи су објављени и један чланак о њој штампан у *Новинама србским* 1834. године, текст „Три поповске буне”, публикован у бањолучком часопису *Развитак* 1910. године, као и студије *Устанак Дervedентској поја Јовице Илића 1834. године* Алексе Ивића и *Буна Срба хришћана у Босни 1834. године* Драгослава Страњаковића из међуратног периода, а свој прилог у разматрању ове теме из данашњег угла, под насловом „Између историје и легенде”, дао је и приређивач књиге. Сliku о улози попа Павла Твртковића у Поп Јовичиној буни у овој књизи употпуњује и епска песма „Поп Павле Твртковић и борба босанских Срба против турских зулума 1832. и 1834. године”, спевана од слепца Ристе Ђукића, која се налази у оставштини Симе Милутиновића (Архива САНУ, 14161/366), а коју је први објавио Добрило Аранитовић (Милутиновић, 1990, стр. 820–829).

-паша Видајић из Бијељине (9/21. II 1834). Зато је поп Павле морао да се врати у Кнежевину Србију, где је ухапшен већ 11/23. II 1834. године. Српске власти су по инструкцијама кнеза Милоша растерале добровољце који су се налазили поред Дрине и неке ухапсиле. Павле Карано-Твртковић је после два месеца заточења у Шапцу на захтев кнеза Милоша послат у Крагујевац, и после ислеђења ослобођен.

У напред поменутој десетерачкој песми слепца Ристе Ђукића, записаној руком Павла Карано-Твртковића, нађеној у оставштини Симе Милутиновића, поред осталог стоји и ово:

Пред низагом царев већел дође,
 Кара-Мамут пред војском везире,
 па је везир књиге растурио
 на владике и на свештенике,
 на кнезове ришћанске главаре,
 па дозива везирев војвода,
 првог дозва попа Твртковића
 па 'вако је попу говорио:
 „Папаз Павле, родом Твртковићу!
 Позови ми неколико људи
 од првије' попов' и кнезова,
 по избору ког ти добро знадеш
 пет попова и четири кнеза,
 ти девети да будеш пред њима,
 вас позива од Босне везире,
 Кара-Мамут пред низагом глава
 да вам учу царева вермана,
 не плаште се ни страха имајте.

Ова песма се није случајно нашла у оставштини Симе Милутиновића. Он је 2/14. XII 1833. добио од кнеза Милоша звање „историограф српски”, и занимали су га и догађаји међу Србима у Босни. Тиме се може објаснити како и зашто су се у његовој оставштини, између осталог, нашле и једна жалба Срба из Босне, учесника Поп Јовичине буне, као и концепт чланка о злоделима сарајевског Вехици-паше. Ово је Мехмед Емин Рауф паша, велики везир, који је боравио у Београду и Сарајеву.

Жалба Срба из Босне упућена султану вероватно је послата преко руског посланства у Цариград. Жалба није датирана нити потписана, а написана је туђом руком. Она на најбољи начин илуструје разлоге за побуну хришћанске раје. У целини гласи:

Плач и уздисање жалостне босанске раје честитоме
 и не пребладном Султану Махмуду

Припадајући твом светом имену, и љубећи теби честити Падиша папучу и скут и руку,
 и пред тобом црну земљу. – Аман. – Аман, аман! Ти Отац, ти Мати. Подај правичу
 јадној босанској раи, која теби никад дошла није, нити смије доћи да преда арзовал, на
 велике зулуме и насилија, која чине наши силни босански Турци. Ми од њи несмијемо
 ни твоме царскоме везиру доћи, ни кадији, а камоли твоме светоме лицу: већ он сваки
 своим кметовима како оће суди, без светога ћитапа и без божијега шеријата и царске
мешћуме, коју је господар Бог и ти честити Падиша поставио, да се по праведном

Божијем шеријату суди. Они твое Царске Везире слабо познају, а нас сиротињу рају са свим већ погазише; нама сиротињи раи твои Царски данци нимало тешки нису него с весељем теби твое шаљемо: зато господар Бог у нашему закону говори: богу божије, а Цару цареву, и чиј љеб једемо за онога богу да се молимо. Аман, Аман, честити Падиша! Нашије Турака нами су данци додијали, јер нам сви суде. Кад честити Везир пошаље бујрунтију, да у царску рају не дирају, никад је пред сиротињом рајом проучити неће. Заваде се међу се, па један другом кмете туче. Кад кога сиромаша они убију, онда на јадну рају крварину навале, на оно јадно село ће су га убили најмање по 1000 гроша. Кад међу нас излазе, а мали а велики, оваке нам зулуме чине. Ваља нам наћи бравче, да нам очи скачу, и ракије и по две кокоши убити, и на копрен скувати погачу, ваља нам меда наћи и масла доста и на копрен брашна, онда онђе албу пеку, а овцу коју су заклали, онда топе мед и масло па заедно ону овцу пољевају, а кокоши кое су поклани у самом маслу варе. Пак када вечерају, или ручају, или ужинају, домаћин јадан једнако више њи двори, пак када се напију пуцају, псују, руже, пријете, уцјену ишту, чарапе, воштану свијећу најмању која је од пола оке; мању је узети неће, ако то домаћин нема свежу га и цјене вишу уцјену. А чељад женска са ситном дјецом бјеже по шумама. Исто оћу од нас узимају, ко неда отимају. Са свакијем чаом на нас навалише, и до саме душе оглобише. Да то нами силни чине бежи, оце и спаије и арачлије, травари и димничари и ђумрукчије дуванске, и опет би подносили: али нами то чини сваки Бошњак од најмањег до највећег. Аман, Аман честити Падишах! Од твое раје сиротиње зулум и сила подносити више не може. Данке овакве спаиама дасмо и агама и бегима. Ако нема више него 20 кућа кмета, усијаћемо му по сто дана кукуруза, и по двадесет зоби, по десет јечма, по двадесет проса, граа и бостана, то ћемо све ми о својој рани обрадити и у амбар метнути, пак им иду наше жене по реду, те кувају, а наши људи мељу, све без паре и динара. Ако нема више него пет кућа кмета, сваке године ваља по једног вола дати њему пастерме, од сваке краве даемо за годину оку масла, свака жена оку лана и гра у нас било или небило, ваља му дати 20 ока, купуса 100 ока, од жита ушур све десето, иду те мјере, па опет више приписују; кад је жито скупо ми даемо жито. А кад је четири паре, онда нам наплаћују на сто ока 25 гроша, а од сваке кошнице по оку меда.

Кад умре кућни старјешина, онда узимају крмета најмање 150 гроша, или вола, макар ни кокоши пред кућом не имао. А коме не остане дјеце, спаија му је миразчија кои све себи узме. Кад араче купе најмање иј по двадесет иде, а ће у кога и тридесет. Конаци претешки, а нама Царска мирија није тешка. Узимају нам од детета, ако је од године, по 4 цванцика и 12 – пара арача. Травари узимају од 5 крмача грош, а за печеницу божићну грош а за бесламу грош, и тару нас конацима жестоко, ђумрукчије кои мјере дуван, на сваки аршин земље по 5 пара узимају. Отеше нам што гођ имадосмо; ако је добар во узеће нам га спаија, ако је добар коњ тако исто, ако је добра крава тако исто, сад почеше и жене од мужа отимати и свако насилије чинити. Закон нам неда чисто и право држати. Ако виде да имамо штогођ аљине, своју ће у нашим колибама оставити, а нашу однети, тако чарапе, тако опанке, таке нам силе чине и неправде. Коње наше кои имаде, ако га Турчин бегенише, ваља нам га дати. Коња нам на путу јашити не дају најмањи, докле га могу угледати ваља ми стати, удариће нас што море већма, и сред блата ће нас шћерати; бију нас по царским друмовима и Царској чаршији. Они нас убијају па опет од нас сиротиње крварину наплаћују. Кад нам суде, кои донесе доста меда и масла или краву дебелу, онога је и суд. Када дође од Девлета кадија или муселим кои би право хтели по Божијему шеријату и по твоме царскоме суду раи судити, не могу га наши Бошњаци трпити већ га најдаље до два мјесеца дигну, пак онда они како је за њи боље, онако и суде.

Ми сва Босанска сиротиња раја, честити, мили и непреобладани Падишаху, господара Бога за твоје здравље молимо, и да снимиш са своје сиротиње раје ове претешке зулуме. Аман, Аман, ти Отац и Мати, Цар свега свијета, погледај милостивјејшем оком на твоју сиротињу рају, и алали твојој раи што смо у твој царству изрођени и твој љеб јели да идемо у Њемачку земљу; јер ми више Босанскога зулума поднети неморемо и насилија и свакије неправница, кои нама Босанци чине. Кад на војску полазе, ми јадна раја дајемо им коње и арчалук и момке уза њи; а кад дођу то опет некакве порезе на нас порезују, кажу да су штетовали, те нас и тако цијене. А што дасмо ништа нам не познају, него веле: на нашој се земљи Влаше стекао, господар сам те, ако оћу, посјећи и све твоје сиромаштво однијети (АСАНУ, 14161/177).⁶

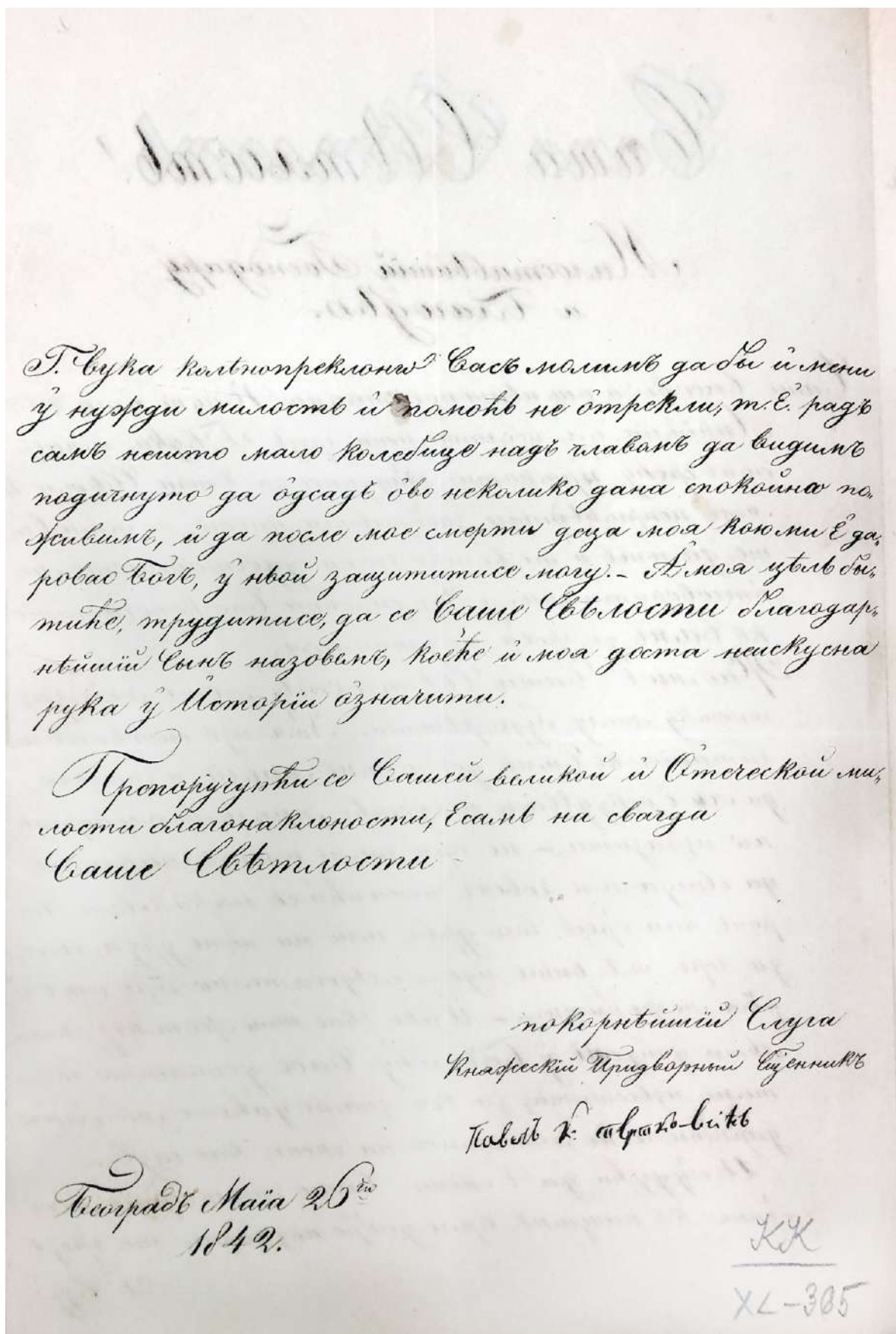
Други документ, односно концепт незавршеног списка о владавини сарајевског Вехици-паше, који се налази у оставштини Симе Милутиновића, писан је касније и другим поводом, али на исти начин као и „Плач и уздисање жалостне босанске раје честитоме и не пребладном Султану Махмуду”, одсликава начин функционисања турске управе и положај хришћанске раје у Босни тридесетих и четрдесетих година XIX века. У том спису о београдском па сарајевском Вехици-паши покушава се осветлити судбина једне делегације Срба из Босне у Цариграду око 1836. године. Овај концепт, написан око 1840. године, са много прецртавања и уметања, у целини гласи:

Изјасненије Страданија в Босни с временом Вехици-Паши.

1836^e године дође Вехици-Паша, бивши дотле у Београду Српском везир, у Босну за везира. Он је најпре показао се тобоже правдољубив и усрдан, и да хоће сву царску вољу по Хатишерифу кои је топрв он и раји објавио у Босни, да држи у земљи и да врши за то је он раји и њезиним старјешинама одма дао бујрунтије, у којима им је назначио, шта има се потада одпушта, шта и колико су дужни Цару, Везиру и Спахији чинити и давати у напредак, но и своје Муслимане у сви Окружија постави, кои да њему сходно свуда поступају и раде, и све зулумћаре Турке у Босни, а то су сва господа и насљедне велможе Босанске с њиовима приврженицима, да никоме пак ни Христјанину несме мимо Суда и Хатишериф обиде – кривде и насилија учинити. Јер је он то све у глобу претворио, и за се је оставио. Турци се за то на њега озлобе, и дигну војску, Сарајлије с осталима, на Травник и на Вехици-Пашу; но и он опазивши то за време прибере к себи све свое Низам-Муселиме, и сву Низам-војску под непосредном својом Командом имавшу неколике нахије, а особито и Краинске дигне и изађе пред Босанску Војску, дочека је, и топовима сву одма раскрха и многе помлати, а многе пофата и сургун учини, пак опет разашиле свуд' у окружија свое Низам-Муселиме како и прије било кад у Босну дошао, одма намјестио свуда, да тобоже Хатишериф уводе и набуђавају по свима точкама, него да и свакојак себи пак и њему пригне. – Турци Сарајлије и остали Бошњаци Турци кад виде да ништа немогаше учинити ни Везиру, а то ли Царском Хатишерифу, намисле чрез Владику и Патрику омразити и опаднути њега у цара, и тако владика Амвросије опише га у Цариград, како год су исти Босански Турци хтели; но и за то владици даду они 160 кеса за награду.

⁶ *Плач и издисање жалостне босанске раје честитоме и не пребладином Султану Махмуду*, 2 л., текст на двије стр., вел. 25, 6 x 41, 3 цм. Писано мастилом.

Да би се што боље могао схватити контекст у коме су настали и карактер архивских докумената и других извора, они се у овом раду дају дословно онако како су затечени у оригиналу – са свим садржајним нејасноћама и нелогичностима, као и језичким, стилским и ортографским недоследностима у односу на данашње стање.

Слика 2. Факсимил стране писма кнезу Милошу од 20. маја 1842. године са потписом, Архив Србије, сигн. К. К, XL, 365.

Тако ти он понајпре свога Харем-ћехају који је знао Србски књиге и читати преобуче у римског попа, и пошље тајно у вилает с настављењем, да он каже на тајно побољим људма, Кметовима и Старјешинама, да је он Милошев посинак, и да га је он послао к њима и народу босанском, да и упита редом и да му братски под заклетву божију кажу, хоће ли они с Милошем пристати и држати се, пак да се он и сва Србија и Босна отресу једном за свагда Турскога јарма и зулума. Људи се многи њему повере и согласе на то, а он иј све из сваке Нахије по неколико запише, и покаже свом Паши, који за то наметне на сву Босну особиту глобу и данак – који дотле, при свему зулуму, још бивао није, а оне поименце, његовом Попом њему издане људе, као приврженике и једномисленике Србске, доведе све у Травник, позатвара па особиту од њи уцјену наплативши, једва живе дома одпусти.

На ово је Вехици-Паша морао из Цариграда зар укор добити, но с тим и извјестије да је и шта је владика исти на њега писао, и шта је за то добио. Онда Вехици-Паша зовне владикау к себи и упита га: „Шта сам ја теби и твоје ришћанлуку зла учинио, те си ти на ме самом Цару арзоал самособом и од стране свеколике Раје ришћанске написао, и кметове Сараевске т. ј. турске Цркве принудио, да исте цркве печат на тај арзоал ударе?” Владика му каже да је то све он морао учинити по наговору и насиљу Турака него и Вехици-Паша му на то рече: „Ваљда су ти Турци силом и зулумом и оно 160 кеса метнули”, па га одпусти.

На годину дана прије одлазка свога исти Вехици-Паша даде нама Краини, т. ј. Нахији, Приједорској, Нахији Дубичкој, Козарачкој и Бањелучкој на наш дани му Везир уставе, тако владика и везиру тај ферман указивали, нађе га готова слагат се ш њиме и вршити Царску вољу, но то кад опаже Бошњаци Турци, навале тајно једни на владикау, а други на везира молбом и новцем а и стравом, да утаје тај ферман, и владика нехтене, а Везир се склони, па и владикау покуша или склонити на то, или га прогнати оданде, како с њиме и учини најпосле рекавши му: „Ако ти владика имаш тај ферман ја га немам но ти га у сандук остави ће ти нитко брка да зна небо ће је. А ја сам овде Царски већил”.

Хале од истога фермана буде Раји горе и горе, јер потада Турци босански сами собом, сваки капетан у свом подручију, предузели харач купити, и купили су четири године узасоб од стара и нејака од мртва како од жива, и без фермана и без харачтескара и то све у своју кесу.

Но и по свађи с владиком за речени ферман прије два мјесеца дигне се исти везир и отиде, оставивши Босну за свагда, у Цариград; него нареди да за њиме дођу такођер у Стамбол сви они Кнезови, Кметови и Попови, којима је он речену бурунтију своју дао да им по истој бурунтији тобоже он тамо Суд и правду од Цара измоли и даде; за то и прикричи, да они понесу са собом и ону његову бурунтију. За овим позван буде и отиде и владика у Стамбол, те тако и остане, али се у Босну поврате више ни владика нит' икоји од оније дваестину људи; куд што је од владике било, незна се, а Хришћани они у свему од Вехици-Паше у Стамболу преварени буду, и то најпре приме се од њи она бурунтија, узме је неки Султан Махмута терцоман Димитрије, да ш њоме и њи све пред цара изведе, и препоручи и милост или Суд и правду им добије. Хеле ми проведемо у Серескер Капији, ће смо дошавши одма предани, у хапсу три мјесеца, а оданде на јемство 17 Сараевскије Христијана изведе нас, и пошљу у Ћселит Хан, гди проведемо без хапса и све о своме трошку, како из дома пошли, још два мјесеца чекајући царску правду и Судом и милост, док ал нам изађе сургулук свима, те ни један се не врати својој кући, него су неки у Анадол, а неки на Црно море у градове

послани; Него неки са Црнога мора с помоћи бога и пријатеља утеку пут Одеса, а и мене Паша један одпусти тајно с том препоруком натраг у Босну, и да узмем од народа писмо молбено на самога цара, који да Вам одпусти оне заточенике, барем за то, што сва Раја како и они кабуле сву Цареву вољу и Хатишериф; те ми он даде и пасош под именом туђим, и отидем по мору, те у Црну Гору, да би чрез Владику Црногорскога из Босне и мога предјела Краине добавим некакогод онаково писмо, пак отале ш њиме да се вратим у Цариград. Како ми је овиј Паша, кога име казати несмијем, наук и препоруку дао. Науми то немогне владика учинити никако, него ми даде свој пасош, и то да идем у Србије Београд, где има руски консул, чрез коега ћу моћи барем оне из Одесе измолити, да се кући врате слободно, пак и за оне се... (АСАНУ 14161/176).

У метежу и вихору ових и оваких догађаја, одвија се даља судбина и активност попа Павла Карано-Твртковића после Поп Јовичине буне – на ползу српскога народа и на своју личну и породичну штету. Према данас расположивим подацима, он је после одласка из Србије у зиму 1835. године сместио своју породицу у Костајницу, а онда у потрази за каквим послом и намештењем посетио владика Лукијана Мушицког у Карловцу (Карлштадту). О овој посети Мушицки је 13. IX 1835. писао администратору Ријеке Јовану Јовановићу: „Приходјашчаго из Босне свјашченика јереја Павла Карановића, от гоненија Турков, једва бјегством живот свој спасшаго, примите пријателски и угостите; проведите јего ко јединственим членом обшчества и будите јему спомошчник во прошенији милостињи” (Мушицки, 1905, стр. 265). После посете црквеној општини у Ријеци, вероватно њиховом препоруком, отишао је у Трст, одакле се 23. IX / 4. X 1835. године јавио Вуку Караџићу:

Ваша велика услуга и ревност, коју Ви Вашему роду неутрудно дан ноћ подносите и себе за њега жртвуете, та ме уче и дају Вас познати. Прво мога страдања (коме већ треће лето настало) имао сам срећу Вас у моме отечеству из Ваши Пјесана познати, а после пострадавши и приспјевши у Србију у двор Свјетлога Књаза сербскога, онђе још боље разумјем за Ваше славно и велико име. Од оно доба на сваки начин жељео сам да се с’ Вама састанем, било у Тријесту или Дубровнику или најпосље и у самој Црној Гори, но бавећи се о мојој великој бриги и сиротињи, немого приспјети на вријеме у Тријест, ће сам мислио најбоље с Вама о нашим пословима разговорити и по совјетовати се. Вама ће бити зачудо шта и толико говорим а некажем тко сам и одкуда. Нећу рећи за цјело, ма може бити да ако ме лично и непознаете, дјела и страдања моја биће Вам позната. – Ја сам’ сиромашки Попо из Босне (недалеко од’ Бањелуке:) који страдам са више мое браће за вјеру и народ! – Незнам докле ће судбина гонити ме? Кад помислим ће е мое отечество у ком сам родио се, ће ли мое добро, кое сам имао! – Ах Боже! а сад од тога удаљен и свега лишен, морам пребијати се од немилога до недрага. Но све би прегорио и лако претрпио, само кад би знао да ћу мојој браћи и отечеству ако и позно од помоћи и користи бити. Овђе није љубезни Гдине мјеста, да би Вам могао сву моју тугу, мисао и намјереније изказати, но само од части назначуем Вам, да ми са Вашим великим умом и духом у свјету подпомогнете, коећу гледати на велику корист мое браће и отечества, обратити. Ја ћу још овђе неколико дана постити па посље отићу у Костајницу к мојој невољној фамилији, да тамо зимуемо, пак на прољеће што Бог даде. – Оппростите љубезни Господине, што овлико, први пут пишући Вам, с пута салазим, али није иначе. Молим кад изволите одговорити ми, да писмо на Господина Епископа управите у Карлштадт, који ће мени од туда соопштити. Овај Сербљин који Вам ово писмо предаде, може Вас доста о мени и моима страдањима извјестити (Караџић, 1989, стр. 558–559).

Српска црквена општина у Трсту била је добро организована и једна од најбогатијих и поп Карано-Твртковић вероватно је молио за помоћ пострадалима у Босни, иако о томе нема трагова у богатом архиву ове општине. Ту се упознао са многим Србима, а поред осталих и Димитријем Фрушићем, доктором и једним од најзнаменитих Срба у Трсту, који је 1835. постао директор архивиста литерарног друштва „Минерва”. У сталној потрази за послом и сигурношћу породице, попа Павла Карано-Твртковића потом затичемо како године 1837. моли Стефана Стратимировића да му да неку парохију у костајничком крају али је није добио. У Костајници је провео зиму са породицом, а потом га срећемо у Београду 1839. године, када је упутио следећу молбу Совјету:

Високославному Књажества Србије Совјету.

Познато ће бити Високославному Совјету како сам ја долу именовани пре неколико година, а имено у години 1834. не за собствену корист но опште блага и ползе ради, најжешће ударе противне судбе претрпио, тако да је живот мој више пута очевидној опасности подвержен бивао, и здравље мое седмомјесечним затвором исте горепоменуто године до крајности изнурено изнемогло. Тога ради немогући се сбог слаби прсију моји никакве службе примити, која би с великим напрезањем гласа и груди сојужена била, усуђујем се препокорно молити Високославни Совјет, да би ме имајући милостиво призрјеније на тјесноту стања мога, за придворно-правитељственог капелана при Цркви Топчидерској благонаклоно опредјелити, и на то име сразмерну плату, с којом би себе и фамилију своју обдржавати могао, Великодушно одредити ми благоизволило, милост ову тим више просити дерзавам, што ме је и Господин Митроплит за кепелана при реченој Цркви Топчидерској дјejствелно предложио и за такова код Високославног Намјестништва Књажеског достоинства захтјевало. На сваки пак случај ја се на благопромотреније и великодушије Високославног Совјета с пуним повјерењем ослањам да би имајући милостиво призреније на личност моју, какво нибуд средство и часин, коим би се мени и фамилији мојој пристојно уживљење дати могло благонаклоно избјести и опредјелити благовољели. Ја се пак од стране мое обвезујем и свето се завјештавам, да ће ми чрез цјели остали живот мој прва и јединствена брига та бити, вјерностију и непоколебивом приверженостју мојом к общему благу, а тако исто точним и совјестним отправаљањем свију дужности повјереног ми званија себи високе милости и благодјетелства Високославног Совјета достојним покажем и осведочим.

Са најдубљом и неограниченом приверженостију покорњејшу молбу моју штедрој милости Високославног Совјета препоручујући остајем и јесам на вјеки

Високослав. Совјета
У Биограду 29^{га} септемврија 839.
(АС. Совјет, 1839, 723)⁷

нижајши Слуга
Павел Т. Карановић јереј.

⁷ На полеђини адреса: „Високославному књажества Србије Совјету Покорњејше прошеније Павла Т. Карановича јереја”. Писмо је писано туђом руком, само је потпис Карано-Твртковића.

Године 1840. поп Карано-Твртковић боравио је извесно време у Бечу, где се упознао са Копитаром, па се децембра месеца вратио у Србију, где је био „придворни свештеник кнеза Михаила” за све време прве владе кнеза Михаила у Србији.⁸ Октобра 1841. године пошао је у Русију преко Одесе. Барон Ливен је из Петрограда 15. X 1841. обавестио кнеза Михаила да се састао са Карано-Твртковићем (Архив Србије, КК, XL, 264). Боравио је у Петрограду око четири месеца, до марта 1842, покушавајући да придобије руску јавност за проблем Срба у Босни и олакша тежак положај хришћана. После боравка у Петрограду писао је кнезу Милошу из Београда 22. III 1842. (писмо је писано туђом руком):

Ваша Свјетлости
Милостивјејши Господару и Благородију.

По одласку Ваше Свјетлости из Букурешта за Беч, ја сам по препоруци вашој затим на добра ваша отишао, где сам с великим усердијем и најлепше дочекан, за које благодарити највећма сам Вашој Свјетлости дужан. По одласку с добара Ваши кренуо сам се за у Петербург и ту сам 4 месеца пробавио. Овде сам благодарим Богу од свију високи сановника руски и од светог Синода најласкателније дочекан, па наравно и моја сам литерарна дјела у најбољи поредак довео и све ми је по вољи испало. Кад сам у повратку из Русије опет на Букурешт ударио, мислио сам ипак на добра ваше Свјетлости увратити се, но то због великог снега чинити нисам могао; но извјестио сам се онда да су сви здрави, а и писао сам им тамо да и вашој Свјетлости о повратку моме јаве; неznam да ли је то учињено. – Због огромног леда на Дунаву тако сам се због преко истог, много задржао, да сам једва ова неколико дана, кући приспјети могао. Приспјевшу ми овамо све сам у добром здрављу затекао, како љубезног сина Вашег Кнеза Михајла тако и свјетлу Госпоју. – У Топчидеру, гди је црква Вашем Свјетлошћу а спомену Имену вашем сазидана, и у којој ја као што је вашој Свјетлости позната служити обществујем, примјетио сам да је рабатна, а и многи свјет кој к њој долази доста приговарају, да би одвећ велико благодарјејаније вашом Свјетлошћу било, а и вечити спомен имену вашем причинило, као што је то давно сонаредника ваше свјетлости дубоко увијено нити ће благодарна душа игда без спомена оставити, кад би јошт ваша Свјетлост исту цркву молерисати и сат јој ударити дала; а и Попа се ваш не би срдио, кад би му једну кућицу, гди би своју дечицу прибрао, дала него би стопе ваше Свјетлости с благодарношћу љубио. – У великом путошћујемој моме кроз Русију бивала је ваша Свјетлост од многи виши особа с највећим усердијем поздрављавана, но овде изложити све за умјестно не налазим како је исто то учињено, као и овај ког писмо овдје прилажем, и који је љубимац цара свога. – Кад би се лично са Свјетлошћу Вашом или повјереником бар вашим састати мого, имо дата важна, касајући се фамилије ваше Свјетлости сообштити, и то онако и без икаквога ласкања као духовно лице и приверженик ваше свјетле фамилије. – Примите ову моју загонетку из срца „свашта може од горега јошт и горе бити”. – Чујем да је Г. Живановић код ваше Свјетлости које ми је одвећ драго.

⁸ „У ред свештеника Топчидерске цркве треба бројати попа Павла Карановића, који је био родом из Босне, одакле је побегао у Србију због турског зулума, оставивши тамо своју породицу. Налазећи се у невољи и без средстава, он је крајем јануара и почетком марта 1835. молио кнеза Милоша да му да Топчидерску парохију која је била упражњена. Није познато да ли је примљен или не” (Петровић, 1982, стр. 70). Те године није, али доцније јесте.

Поздравља вашу Свјетлост возљубљени син ваш Књаз Михајло скупно с Свјетлом Госпојом. – Молим удостојте ме вашег одговора

У Београду
22. марта 842.

Ваше Свјетлости
Милостивог господара и благодјеја
моја покорни слуга
Придворни свјашченик фамилије
Ваше Свјетлости.
Павел К. Твртковић.

На писмо кнеза Милоша, које му је послао преко Вука Караџића, одговорио је:

Ваша Свјетлост!
Милостивјејши Господару и Благодјеју.

Ваше високе и отменопочитаемо писано от 25го Апријла о. л. послато мени чрез Вука имао сам срећу примити. – Радујем се да Ваша Свјетлост мене непримјетнаго заборавили нисте, но шта више, да јошт и те велике чести удостоили сте ме, отговорити ми. Мое синовне бисокопочитамије к вам до гоба не утаитеја.

Жао ми је Ваша Свјетлост, да сте моју загонетку малу, худо рјешили. Но ја из синовнег почитанија к Вам, добро сам мислио и можно, да ми је оскудјевало искуство, мисл моју совершенно изразити – но при том опет мислим да свагда н. п. човек пењајући се на какови торањ или брег, или дрво, или на што друго свагда горе т. ј. више иде, сљедоватељно горе од горег не може бити. – И ако (као што желим) овога љета дојдем у Беч хоћу Вас устмено ипак известити; за кое знам да ћете ми благодарити и не љутити се на мене, као сад. – И будући да је мени ваше милосрдије особито к нишчим врло добро познато то чрез Г. Вука коленопреклоно вас молим да би у нужди милост и помоћ не отrekli т. ј. рад сам нешто мало колебице над главом да видим подигнуто да одсад ово неколико дана спокојно поживим, и да после мое смрти деца моја коју ми је даровао Бог у њој заштитити се могу. А моја цјељ бити ће, трудити се, да се Ваше Свјетлости благодарни син назовем, кое ће и моја доста неискусна рука у Историји означити.

Препоручујићи се Вашеј великој и Отческој милости благонаклоности, јесам на свагда Ваше Свјетлости

Београд маја 26^а 1842.

Покорњејши слуга
Књажески Придворни свештеник
Павел Кар. Твртковић (Архив Србије, КК, XL, 365).⁹

Кнез Михаило напустио је Србију, ноћу, 25. VIII / 6. IX 1842. и отишао у емиграцију, а са њиме је прешао и Павле и настанио се у Земуну, одакле је убрзо отишао у Беч, где је 26. XI / 8. XII 1842. писао грофу Неселроди у Петроград жалећи се на рђаво поступање новог Вучићевог режима према хришћанима који су пре више година дошли у Србију, међу којима се налазе и пребегли из Босне. Молио је да се новим властима откаже поверење.

⁹ На полеђини ових писама писар кнеза Милоша записао је: „У Бечу 4. априлија [1]842” и „У Бечу 9. Јунија 1842 / 26. мај 1842”.

ПОЛЕМИКА СА ВУКОМ КАРАЦИЋЕМ

Четрдесетих година XIX века Аустрија је одлучила да Дубровачки архив пресели у Беч. Из тог разлога преписани су сви документи, а међу њима повеље и акта српских владара и властеле упућених Дубровачкој републици од краја XII до краја XVII века. То преписивање вршио је Георгије (Ђорђе) Николајевић, тада свештеник, и он је направио два преписа, један за архив, а други је послао у Трст Димитрију Фрушићу, с молбом да их проследи у Србију Јефрему Обреновићу. Фрушић је искористио боравак Карано-Твртковића у Трсту и предао му запечаћене преписе докумената да их пренесе у Београд и преда Јефрему Обреновићу.

На путу из Трста за Београд, Карано-Твртковић је посетио Лукијана Мушицког у Карловцу и показао му дубровачке документе. У полемици до које је касније дошло са Вуком Караџићем, он тврди како му је Мушицки саветовао да те документе објави у Београду.

Када је Павле Карано-Твртковић донео дубровачке рукописе у Београд, Јефрем Обреновић је под утицајем конзула Вашченка хтео да их пошаље у Русију да се објаве¹⁰. Учитељ Јефремовог сина Димитрије Тирол зауставио је ово са жељом да се тако важни документи штампају у Београду и на корист српске штампарије. У ту сврху, Тирол је у *Лешојиску Машице српске (Нови Сербски лешојис)* за 1838. објавио документ „Диплома [коју је] Стефан Урош [IV] Благовјерни Цар Србљем и Грком [издао двојници Дубровчана, В. Б. Биволачићу и Т. М. Бућићу]” (1357. апр. 10)¹¹, а у алманаху *Голубица* за 1839. годину, коју је уређивао Јован Хацић (изашла је 2. I 1839. године)¹², приредио и објавио један одломак овог рукописа под насловом: *Србски споменници*, међу којима су штампани: а) (*Од босанској бана Кулина 1189. авг. 29*), б) (*Стефана Уроша около год. 1358*), в) (*Стефана Уроша 1361. септ. 29*), г) (*Стефана Уроша 1362. авг. 22*), д) (*Војислава кнеза 1362*), ђ) (*Лазара десиоша 1457. авг. 12*) и е) (*Александра војеводe 1566. јун. 18*).¹³ После тога је Тирол 14. IV 1839. објавио и посебно штампани оглас (Добрашиновић, 1974, стр. 129), а у исто време и у *Новинама српским* (Војиновић, 1975, стр. 297).¹⁴ Одломак из књиге *Споменници српски* под насловом

¹⁰ Након што је предао документе Јефрему Обреновићу, био је Карано-Твртковић често на граници према Босни. Јустин Михаиловић из Вуковара 19. V 1836. извештава Вука: „Бил оно истина што ми Ичко проповеди – Италије не знам! Јер ово је дана бијо Поп неки босански *Карановић* који је друг попа *Јовице* из *Босне* – и који је зиму у Србији провео и вели да је Јово у Крагујевцу – да је бијо заиста у Букурешту, и да ће опет тамо. – Овај исти поп носи се по мом мњенију неким планом за Босну, и врзе се овуд по граници – Човек мудар – зрео – и на ону форму као што ми ви једанпут о Ерцеговцима да су, преповедасте” (Караџић, 1989, стр. 667).

¹¹ Год. 1838, књ. 43, част втора, стр. 140–144. Уредник *Лешојиску* Теодор Павловић записао је у белешци испод овог документа: „Ову смо диплому из приватни руку добили. Каже нам се да Г. Тирол у Србији до 30 комада овакови диплома притјажава и да је ову као пробу будушћег печатања и на свет издавања печатати дао. И у Бечу из преношења у пренешеној из Дубровника у Беч Дубровачкој Архиви има преко 200 различитог садржанија и од различити Сербски Краљева, краљица и други владјетеља издане Сербски диплома, од кои надамо се, да ћемо по гдекоју нашим читатељем што скорије у Летопису соопштити моћи, и наш славни Г. Шафарик ваља да ће у свом, кое с топлом жељом очекујемо под именом; Сербски споменници печатаемом дјелу све и печатати дати”.

¹² Архив Србије, МПс, 1842, VI, 440. Ми смо у приказу књиге Душана Панковића *Српска библиографија 1776–1850*. (Београд, 1982) у Прилозима за КЈИФ (1981–1982, књ. XLVII–XLVIII, св. 1–4, 164–169) донели први списак штампаних књига у српској штампарији 1832–1842. године. Прештампао: Гаврило Ковијанић, [у књизи:] *Архивска грађа о Народној библиотеци у Београду 1821–1944*. Књ. 1, Београд, 1990, стр. 88. У овој рукописној библиографији, коју је саставио Димитрије Тирол, није забележена најзначајнија књига „књајеске књигопечатње” тих година – *Српски споменници*, можда не случајно.

¹³ *Голубица* за 1839. [књ.] I. Београд, б. г., 259–270.

¹⁴ Цена једног примерка за претплатнике била је један талир, а књига је требало да изађе до краја октобра. Појавила се негде почетком 1840. године.

„Благо Смедеревца Ђурђа” касније је приредио Јован Суботић, са напоменом да ће другом приликом протумачити овај докуменат у коме се говори о богатству Ђурђа (Суботић, 1844, стр. 143–147). (За време боравка у Новом Саду поп Карано-Твртковић објавио је под насловом *О наименованију славенској народа* одломак из [рукописне књиге] *Славенска Историја*.¹⁵)

У време штампања ове књиге, Димитрије Тирол морао је као пратња сина Јефрема Обреновића да отпутује у Одесу, а Димитрије Исаиловић, као главни секретар Совјета, продужио је да се стара о њој.

Када је књига изашла из штампе, на насловној страни писало је: *Србски споменници или старе рисуваље, дипломе, повеље, и сношенија босански, србски, херцеговачки, далматински, и дубровачки краљева, царева, банова, деспоша, кнезова, војвода, и власићелина*, издана на свет „иждивенијем Господара Ефрема Теод. Обреновића, а собрана трудом Павла Карано-Твртковића” Београд 1840. То је била прва част и имала је 336 страна.

Ова напомена „собрана трудом” изазвала је читаву полемику која је била једна од најзанимљивијих тога времена јер је покренула питање ауторства.

Када је Тирол видео да је Карано-Твртковић на књизи означен као скупитељ споменика, послао је Вуку из Одесе 16/28. XI 1840. године једно озлојеђено писмо у коме, поред осталог, пише: „Надам се, да ћу Вам скоро послати моћи и *Неколико рјечи о Србским Споменницима* и њиовом Псеудо-сабиратељу Павлу Карано-Твртковићу који ни читати ни писати не уме, а који је само кирију заслужио, што је те српске драгоцености из Тријеста у Београд донео...” (Караџић, 1993, стр. 554). Следио је штампани Тиролов чланак „Неколико речи о Српским споменицима и његовом Псевдо-Сабиратељу Павлу Карано-Твртковићу”, у коме је објаснио да је руски конзул у Београду Вашченко обавестио Министарство просвете у Петрограду о овим рукописима и изразио потребу да се они штампају у Русији. После тога, наводи Тирол, он се примио да ове драгоцености припреми за штампу и објави их уз помоћ „Српске књажеске књигопечатње” (Тирол, 1841, стр. 180–182).

Да Карано-Твртковић није „сабиратељ” поновио је Н. И. Надеждин у *Северној ичели*.¹⁶

На Надеждинов напад одговорио је Павле Карано-Твртковић у чланку „Одговор Г. Надеждину”, успротививши се тврђењима да нема права да присваја *Српске споменнике*. Он каже да је у „предговору на издане Споменике јасно казао, да сам већу част овије Диплома благодарити имамо једном Србину и пријатељу, који је њи скупио, преписао и мени предао, да и у Београд, да се печатају, донесем, а остале да сам од други сам добио и онима прикључио”. Том приликом неопрезно је поменуо да је Вук Караџић на својим књигама написао да их је „скупио и на свет издао” и да није признао да је од других Срба песме преписане добио (Карано-Твртковић, 1842, стр. 103–104).

Прозвани Вук се одмах укључио у полемику и одговорио написом „Г. поп Павле Карано-Твртковић и *Србски споменници*” (Беч, 6. VIII 1842), наводећи да у књизи има 180 споменика од најстаријег бана Кулина из 1189. до Ђорђа Бранковића из 1689. године. Првих 174 „преписао је *један* човјек, и послао их у Србију Његовом Сијатељству Господару Јефрему Обреновићу, да их он о своме трошку наштампа. Онај, по коме је ово послато с мјеста, те

¹⁵ *Бачка вила*. Свеска четврта. Нови Сад, 1845, 40–52.

¹⁶ Одговор је објављен у наставцима у два броја. *Северна ичела* (Петроград), 1842, 77 (7. IV), 306–307; 78 (8. IV), 310–311.

не отиде, куд је пошао, него рукопис у путу преда другоме, а овај трећему, Г. Попу Павлу Карано-Твртковићу, родом из Босне, који га заиста однесе и преда ономе, коме је послат”. Вук даље истиче да је и њему Карано-Твртковић причао 1839. године да је он ове дипломе нашао у Босни „правећи цркву”. Вук претпоставља да је од тога 1837. године изашао оглас у француским новинама, „који се последице по свој Европи разликује, како су калуђери у Црној гори нашли у земљи сандук са различитијем старим рукописима, и продали га у Србију...” Вук је тада, 1839. године, на примедбу Карано-Твртковића да не пише о Босни, молио да му „побиљежи н. п. воде, планине, градове и вароши, и имена другијех мјеста (као што је н. п. у Србији Мачва, Браничево, Шумадија); по том, ако зна, колико има наших нурија, колико ли цркава и намастира и т. д...”¹⁷

У Земуну је 30. V 1843. године Вук написао други одговор „Опет Г. поп Павле Каранотвртковић и *Србски споменници*”, у коме оповргава његово писање, осврћући се нарочито на његов спис „Додатак к Србским Споменицима...”, наводећи да он само замеће траг кад тврди да му је „до 40 споменика предато у Далмацији, а 100 у Тријесту”. Даље је Вук навео да „њему (Г. Твртковићу) нико на свијету не може дати права, да се назове скупитељ нити да има око њих каквиу другу заслугу, осим што их је из Тријеста у Србију донио, као аманет, и предао ономе, коме су послани...”¹⁸

У Вуковој оставини нашао се и забелешка Павла Карано-Твртковића одакле му дипломе, у којој наводи да је хтео правити цркву са дозволом царском и великог везира пре 6 година, значи 1833. Међутим, кад је султан покорио Босну, Градашчевић побегао у Немачку, а велики везир Рушит-паша отишао на Мехмед Алију, Турци су опет постали самовољни и независни и почну чинити недела Србима. Један поп је ишао код везира за цркву, али га је он посекао. Поп који је све то сазнао пребегне на „немачку страну” 1834. и пошаље дипломе и црквене ствари у Србију. Те рукописе поклонио је Јеврему да их изда о свом трошку (Карацић, 2001, стр. 369–379).

Како се дошло до фронтисписа књиге, тешко је са сигурношћу рећи. Није тачно да је то учињено иницијативом самог Карано-Твртковића и да је то била његова жеља. У време када је књига изашла из штампе, прилике су овако изгледале. Кнез Милош је 1. VI 1839. абдицирао у корист сина Милана, а како је овај био болестан, 17. VI прокламацијом су постали намесници Јован Обреновић, Аврам Петронијевић и Тома Вучић Перишић. Даље, 9. VII 1839. умро је кнез Милан и намесништво је остало у пуној власти. Кнез Михаило је 29. I 1840. кренуо из Цариграда са свитом и приспео у Београд 9/21. III 1840. године. До тада је књига већ била штампана. Насловни лист био је такав какав је из два разлога: према цензури књига је морала имати аутора, а то свакако није био Тирол. Осим тога, власти су желеле да финансијски помогну избеглице из Босне које су се налазиле у тешком положају, али и самог Павла Карано-Твртковића.

Према архивским документима, види се да је инспектор типографије Јаков Јакшић 26. II 1840. писао Попечитељству просвештенија да „Шаље шест примерака књиге *Дипломе од Древни велможа Србски*, и овде не остаје ниједна” (АС. МПС, 1840, 160).

У писму Вуку од 4. IV 1842, Карано-Твртковић пише: „Будући сам намјеран издати и другу част мои древности то умољавам вас, а поздравите ми и Г. Копитара, да ако би се какви’ рукописни’ древности’, славенства или Србства тицајући се надило, имате

¹⁷ Види *Пештанско-будимски скорошеча*, 1842, I, 24 (20. IX), 146–148; 25 (24. IX), 153–156.

¹⁸ Види *Српски народни лист*, 1843, VIII, 27 (8. VII), 211–212; 28 (15. VII), 217–219.

доброту мени послати, и ја ћу иј у књигу ставити под титлом онога ко је присло; па немојте со тим мислити, да се ја у ствари литерарне мећем, но и древности изтражуем и со тим по могућству желим какову ползу Књижеству нашем учинити. При повратку из Русије састо сам се са Г. Кнежевићем, и у разговору вели ми, да се од мене желателно зактева штатистическо описаније Босне и Ерцеговине, а вами је свима мучно тамо тур занијети” (Караџић, 1993, стр. 822).

Од преписке са Вуком Караџићем сачувано је девет писама Павла Карано-Твртковића насталих 1835–1862. године. То су писма: Трст, 5. X 1835; Београд, 7. I, 4. III 1841; 5. IV и 15. VIII 1842; Нови Сад, 14. XI 1844; Ириг, 4. III 1850; Слатина 26. I 1858. и 1862. И поред настојања Карано-Твртковића, Вук је упорно избегавао да се с њиме дописује и, колико је познато, одговорио је само два пута: 4. III 1841. и 29. XI 1844, али ова писма нису сачувана.

Колико је Вук Караџић у то време (1843) мало знао о географији Босне, речито говори пета тачка другог одговора Карано-Твртковићу, у којој пише: „Што се тиче онијех имена у Босни *Жевче*, *Требиње*, *Требевић*, *Миљацка* и *Неретва*, ја сам и прије за цијело знао, да се управо Српски тако говоре, а послјије су ме о томе на ново увјерили и утврдили у Бечу Јово Бесара из Сарајева (кроз које Миљацка тече и из којег се Требевић види) и сад овдје у Земуну Тома Ђуковић из *Требиња* и два Турчина Бошњака из *Жевча*”.¹⁹

Карано-Твртковић био је претплаћен и на три Вукове књиге²⁰ под именом „Павле Карано-Твртковић, свештеник из Босне, Слатина, Славонија: Твртковић, парох слатински, за себе и своја два сина Светозара и Љубомира” (Добрашиновић, 2001, стр. 169).²¹

После преласка у Земун, Павле Карано-Твртковић је ту боравио и следеће 1843. године, а онда се са породицом настанио у Новом Саду.

Како се нашао у тешким приликама у Новом Саду, види се по томе што је 25. XI 1843. молио Совјет за помоћ:²²

Ваше Високопреосвјаштенство Милостиви Господине и Архипастиру!

Ја сам Вашем Високопреосвјаштенству више пута писо, за милост и ухљебије мое, и најпосле за милост какве рукопомоћи, но никада не имадо срећу удостоити се вашег Архипастирског одговора, но сада и по пети пут долазим најпокорније ваше високопреосвјаштенство молити, омајте доброту постарати се о мом ухљебију, кое несумњам заиста да се нестарате, а и сам ми је Г. Хаџић ваше благоволеније спрема мене казао, кое оснивајући ја по Г. Хаџића обећању у пуној надежди ову моју сиротињу носим, и свагда ћу је српњиво сносити и чекати Вашег Високопреосвјаштенства и свјетлог Књаза благоволенија, док се ви и на мене умилостивите.

¹⁹ Види *Српски народни лист*, 1843, 217 и Караџић, В. (2001). *О језику и књижевности III*. (прир. Голуб Добрашиновић). Београд: Просвета, 89–90.

²⁰ *Српске народне пјесме*. Књига друга, у којој су пјесме јуначке најстарије (Беч 1845), *Српске народне пјесме*. Књига трећа, у којој су пјесме јуначке средњијех времена (Беч 1846) и *Српске народне пјесме*. Књига четврта, у којој су пјесме јуначке новијих времена о војевању за слободу (Беч 1862).

²¹ Његово име се налази у списковима претплатника и за друге књиге. На пример, претплаћен је на књигу: Константин Пејчић, *Викенџије Присниц, његова лагодовна лекарија* (Нови Сад 1839), *Соколово (Босна)* „Честњејши Павле Карановић, парох т.”

²² Види Архив Србије. Совјет, 1843, бр. 578 и 843.

За сада верујте ваше Високопреосвјаштенство, да није могућно више чекати јербо сам са фамилијом оптерећен са свим пропадо до конца, већ досади Г. Митрополиту и људма овде просећи, кое да nebude овде Г. Митроплита Рајачића било, и не буде ми милост указао с новцем заиста би с дечицом мојом до сада скапати морао, такођер надам се да и Ваше Високопреосвјаштенство нигда увредио ниучем нисам, да сам могло изпасти из милости Вашег благовољенија, као што је и мени и Вашем Високопреосвјаштенству познато наша обстојателства, и ди је гођ относило се живца и части Ваше, свагда сам се трудио и трудићу се уважити и прославити Име Вашег Високопреосвјаштенства Личност, но само велим ако нисам нигда ни у чем заслужио благовољенија вашег Високопреосвјаштенства, а оно бар по дужности Христа Спаситеља помозите ми и имајте милост Отаческу послати 20 до 30 талира, кое се Вама ни познати неће, а мене ћете и моју децу спасти од погибели оваке, ако ме баш нитко неузхте помогнути, а оно барем молим да ме црква неупусти овако слаба и с фамилијом оптерећена да не страдам гриота је од свевишњег Творца да познат међ људма пропаднем, и сваки ми ког замолим од најмањег до највећег пита ме јесам ли к Вашњему Високопреосвјаштенству обраћао се, на кое неznam шта ћу да одговорим, из узрока, што нигда не доби никаквог одговора од Ваше Милости, тако ја Ваше Високопреосвјаштенство као Отца и Архипастирја и као што се и само Божество моли всепокорно просим, да би ми Ваше наведеној молби Милост неотказали, с малим није ми ништа поможено јербо сам већ овде дужан, а и животи ма с фамилијом треба, док ми Ваша и Свјетлог Књаза доброта, неби какво ухљебленије нашла. Јербо оваки које год лане страдао, тај има и кућу своју или свог кога или пак пензију, а ја сам свег тога лишен, јошт да ме небуди 1841. године велможи Руски помогли и благодјетелствовали ми, за кое не могу ни пред Богом ни пред људма довољно им благодарити, заиста неби ми се до сад ни трага знало, по свој србској награди.

Ја би одавно да имам шчим тамо дошао, но сад већ док се мало увремени макар пешке, морам гледати да припаднем лично и помолим се Вашем Високопреосвјаштенству, Књазу и прочој Милостивој Господи.

Друго пак молим Ваше Високопреосвјаштенство, имајте доброту ово приложено писмо запечатити и брату мом исправно предати, јербо, већ година и по како ништа не чуем јел жив, и јел јошт у Монастиру оном у којем и био, чујући често отуда коекакве немире, бојим се да га неби когод на што навео, и да неби страдао и узнемирен био, истина да је он миран свагда, но ја морам сумњати као Брат да га неби когод наговорио на што. Јошт кад би Ви имали Отческу доброту, да га к себи призовете и Отчески посовјетујете, јербо свјаштеник треба да чува свој лебац, а да се не плеће у народње сплетке. Тако ваше Високопреосвјаштенство имајте милос, ако кад мислите ми помоћу притећи скоро одговорити ми молим всепокорњејше Вас

Остаем у Надежди
Очекујући ваше Архипастирске милости и благовољенија,
цјелујући вам Свјату Десницу
Јесам
Вашег Високопреосвјаштенства
Покорњејши слуга!

У Нов. Саду 10. Јануара 1844. год.

Павле К. Твртковић.
Сваштеник
(АС. Београдска митрополија, 1844, бр. 983).

За помоћ је молио и београдског митрополита прво писмом од 18. I 1844, а потом и писмом из 1845. године.²³

Тешка ситуација у којој се нашао поп Павле Карано-Твртковић одразила се и на његову породицу, која је почела да се распада. О томе сазнајемо на основу чињенице да је, налазећи се у тешкој ситуацији, из Земуна 7. V 1846. године његова супруга Петрија послала писмо Попечитељству унутрашњих дела молећи за помоћ породици.

„Од како сам с мужем моим Павлом Каранотвртковићем бившим с/ве/штеником Књаза Михаила из Србије у Аустријске државе прешла, млога сам гоненија и злостављања од истог мужа мога претрпила, и кад сам увидела, да нити молбе моје, нити пак совјети честни и избрани грађана Новосадски у стању бише мужа мога, да ме не злоставља и пребија одвратити, и да он са мношвом као муж са женом својом, по закону благочастиве цркве наше никако живети не склања се; то сам била принуђена, и то по налогу напоменутога мужа мога, њега оставити, и себи са јошт једним недорастлим женским дететом моим на другом месту крова и покроба тражити...” (АС. МУД-П, 1846, V, 224).

У Новом Саду остао је поп Павле Карано-Твртковић до маја 1848. године, где је као љубитељ књига (његово име се налази и у неким списковима претплатника) имао „повећу” библиотеку књига и докумената, по неким подацима око 2700. Несрећним случајем изгорео му је део стана и књиге и документи су страдали у пожару, тако да је успео да спаси само 150 књига (Стајић, 1940, стр. 151–152; Карацић, 1993, стр. 669).

У РЕВОЛУЦИЈИ 1848. ГОДИНЕ

Револуција 1848. године била је нови изазов за Павла Карано-Твртковића. Са добровољцима из Босне „имао је 52 човека – земљака под својом командом”, с којима се борио у револуцији 1848–1849. године. Био је под командом генерала Стевана Книћанина (1807–1855) и мајора Миливоја Петровића. У борби код Варадина (1849) био је рањен. У оставини Стевана Книћанина сачувана су његова писма упућена генералу. У њима провејава одушевљени патриотизам Карано-Твртковића и добровољаца које је предводио. То су писма од 22. III, 28. V и 21. VII 1849. (о битци на Мошорину) (Архив САНУ, Стеван Книћанин, 7051/бр. 959, 859 и 1178).

После револуције, неко време је живео у Иригу (1850), Славонском Броду (1851) и ступио је у везу за властима у Кнежевини Србији, повезујући се са Томом Ковачевићем (1820–1863), који се бавио обавештајним радом према Босни и неослобођеним крајевима српства.

До наших дана сачувано је једно писмо генералу Стевану Книћанину послато из Славонског Брода, које гласи:

Ваше Високо Превосходителство Милостивјеиши

Господин генерал!

Примивши од 10-г Јануара т. г. Г. Ковачевића писмо, кое е на мене послао био, и кое сам 4-ог, текућег фебруара овде преко Ирига у Брод примио, он ме обрадова доста у истом писму, казавши ми прво, да сте обећали моего синчића у школу на ваше благодјејание примити; друго да сте ми и у новчаном помоћ обећали колико толико благодјетелствовати, треће да сте имали доброту Г. Владики Крагујевићу за

²³ Види АС. Београдска митрополија, 1846, бр. 23.

мене писати, четврто, да сте ми одобрили да могу на дан два у Србију на виђење доћи вама, за кое вам неброено пута и срца мога наипокорније благодарим. Да ви и Светлеиши Књаз Србски и Господар Карађорђевић, и Г. Илија Гарашанин, имате о мени Патриотическу и благодјетелну благонаклоност, само кад би вашом руком ова обећања подписата била, јошт би већма увјеровало мене о таковој великој милости, и већу би ми радост приносило. Но Г. Ковачевић писа ми о ваше наведеним предметима, али сами есте ли преко Г. Ћирице мое од 22-га декембра 1850. писмо из Ирига послато вам примили, у којему сам вам подоста писао, и кое ме интересира знати есте ли га таино примили, молећи вас наипокорније, да би сте имали милост о истом јавити, па онда да вам преко кога речете понекад од сада пишем.

Новога за сада овамо неима важнога ништа, осим што се Турци босански спремају, и договарају, како ће на пролеће наново ударити против Омер Паше. Оће ли они то што закључују у дјејство привести, то ћемо о пролећу ко жив буде видети. Раја доста јошт о

Турака зулум трпи, оће ли јој моћи помоћи и олакшати Омер Паша, док умири противнике царске, то ћемо видети. Краина јошт као што вам познато ние умирена, нит покорена, а и Ерцеговина, као што би желити било ние јошт сасвим покорена. У колико се чуе, невиђам сад после онога јесењашњега догађаја, увода Обремовића и прочи, оће ли се до пролећа овуда показати, видећемо и писаћу вам одма. Парохие, ја, јошт ни одлека нисам добио, оћу ли доботи таково икада, то бог зна, и владика Славонски Г. Крагуевић.

Разумјевши, ја јесенас од Господара Мише Поповића, брата Г. Ђоке, да е њезина Светлост Милостивјеиша Госпоја Персида Књагиња Србска имала доброту у дукатима самим 20 дуката преко Ђоке послати ми, кое би мени овамо јошт 6 вишка на курс донело, кое сам и писао Г. Варсану, д...[оштећен задњи ред на првој страни листа – С. В.] Књагиња вашим милостивим ко да таинством имала милост и велик... [оштећена једна реч – С. В.] послати ми и тако едва ја, доби 100 фр. сребра, и то у банкнотама. Тога ради милостиви Господине ја вас покорно молим, да би сте имали доброту мене извјесна о том учинити, да ако е Светла Књагиња послала ми новце у дукати, онда ваљало би да Г. Варсан таково исто до мене пошаље, да се, ја, као сиромачовек кои више новаца ни од куд неимам него ово поможење, а не он као богат човек, кое саму, ја, данас зато наново писао, да ми пошље 20 дуката у дукатима или јошт 30 фо. сре. како сада курс иде, ако ние у дукатима и у сребру послати, него у банкнотама, онда мени не може на њега жао бити, нити имам право таково од истога зактевати, него му благодарим по сто пута, зато вас покорно молим, да ми Г. Ковачевић о за то јави, да се, ја, неби осрамотио о човека, али ако би он по својој ћуди драгоцјени дар о таке велеважне особе послати ми, сам без оног питања новце мењао, и кое он оће посиломи, онда он срамоту заслужуе а не, ја.

– Мој милостиви Господине, ја се доста и преко мјере патим, а ником моју сиротињу неимам да кажем, и да се потужим кои би ми могао помоћи, него ћутим па трпим што ме е снашло, оно што сам у Бечу за накнаду добио, док сам од Беча до Ирига дошао, и дугове исплатио, и овде опет из Ирига доселио се, остао сам готово без једне крајцаре, сад ослањајући се на бога и великодушије Светлог Књаза Србског, и Г. Илију Гарашанина, и вашег високо Превосходителства, док бог да да се парохие докопати могу; ево ово е за сада шта имам, и у колико вам могу писати, и ово преко Г. Ћирице пошљем, да ми одма одговори Г. Ковачевић, молим покорно, да скорие могу вам писати.

Препоручујући себе вашем великодушном Покровителству; ичекујући у надежди, вашег, вашег високо Превосходителства милостивога и повољнога решенија.

У Броду 19. фебруара 1851. године. Јесам вам навјек покорно благодарни слуга,
Павел Твртковић попа.

Друго писмо сличног садржаја упутио је Томи Ковачевићу из Славонског Брода, 16. III 1851. године.²⁴ После смрти Томе Ковачевића, фрањевца, који је 1847. прешао у православље, изашла је 1865. године књига *Описъ Босне и Херцеговине*. У науци се сматра да се не ради о оригиналном делу већ да је то прерађена књига Ивана Франа Јукића *Земљопис и повиестница Босне*. Ово Ковачевићево дело²⁵ одобрила је за штампу Школска комисија Кнежевине Србије, и пошто је породица (супруга Јефимија са децом) била у тешкој материјалној ситуацији, наградила га са 30 дуката (АС, МПС, 1865, II, 312).

У неким примерцима *Српских Споменика*, накнадно је уметнут, одмах иза насловног листа, увод под насловом „Додатак Српским Споменицима, или кратко земљеописаније о Босни сачињено трудом Павла Карано-Твртковића свештеника рођеног на Твртковом Брду у Бањалучкој нахији у Босни 1840”.

Ми нисмо имали увид у овај рад, али је њега обилато користио Иван Фрањо Јукић у чланку под насловом: „Описаније Босне” („По Павла Карановића Твртковића, родом из Босне, Додатку к српским Дипломама, од њега скупљенима и у Београду издатом”).

У овом спису има података о прецима Павла Карано-Твртковића.

„Турци или потурице” – говори Г. Карано-Твртковић, живе највише по градовима, варошима и паланкама, а по селима врло и мало налази, и то само око Травника, к истоку, око Зворника, Бјељине, Сребрнице; и нешто између Јајца и старог Мајдана к западу, и к југо-западу око Купреса, а у „ерцеговини готово нигди...” (317–318).

„Када је 1813. страдала Србија, онда Турци Бошњаци из једног подозренија излију своју јарост и освету на Србима Босанским, те многе изсеку и на коље поударују. Тако посеку Николу Топала, трговца у Градачкомом и мога брата Николу, проту Гавру Кара-Петровића и попа Јована Карановића ударе на колац; а отац ми побјегне с мноштвом народа у Лијевче близу Саве и границе Немачке. А у време када је у Цариграду Патријарх погинуо а грчка се буна заподела [1821], онда Паша Босански удари у сечу Србаља Бошњака, најглавнији кнезова и попова, који је преко 165 погубио, и више да није било Венијамина митрополита који је добар за мир стајао. Ту погине и Лазар мој брат, који је био у то време кнез, и од тада нам Турци одузеше Кнежество и омрзоше целу нашу фамилију.

Године 1832, када се Турци Босански под Усеин Капетаном Градашчевићем побуне против свога цара, онда Имз-ага старешина Бање Луке и нас босанске Србе позове на војску против царског везира, и понуде мене, да им ја старешина и предводител будем, на то позван буде и поп Дако Божић, који после погине, и поп Миле Витковић. Но они на побуну не пристану, већ цару остану вјерни, као и сви христијани босански”.

²⁴ АС. Драгослав Страњаковић, фасцикла I, списак 5, бр. 14 и 15.

²⁵ Књига има VI + 106 стр., а приказао ју је Фрања Рачки у загребачком часопису *Književnik* (1866, sv. 1, 156–157). Ковачевић је аутор дела *Пројекаји за подизање буне противу Турака у Босни, Ерцеговини, Старој Србији и Нишком и Видинском пашалуку* (1862) (Јакшић, Г., Политика, 1937).

Тада је царски везир позвао Србе који нису пристали уз бунтовнике у војску, и када је ове одметнике Бошњаке потукао на Сјеници, и на Косову и Вучитрну, питао је Србе који су били у војсци шта желе као награду. Карано-Твртковић је молио да им се одобри подизање једне цркве „коју нисмо имали на 26 пароха” и да он буде парох, што му је одобрено. У ту сврху су поп Миле Витковић, кнез Стојан и Карано-Твртковић у царску касу уплатили 1000 талира. Када су се вратили кући, почели су правити цркву у Лијеву. Међутим, грађење цркве је прекинуто због промене политике и измирења царског везира и побуњених Бошњака (Карано-Твртковић, 319–320).

Даље, Карано-Твртковић прича о несносном стању у Босни 1834. и бекству преко Дрине у Србију, када је ухапшен од Станка Јуришића и одведен у Шабац. Године 1835. изгубио је сваку наду за повратак у Босну. Сумње у Турке у то време поткрепило је убиство „што су 1835. на Костајници прешли на вјеру Турком неки Порфирије Оклобџија и поп Сима, друг мој па и је власт и преко вјере погубила” (Карано-Твртковић, 327).²⁶

Павлу Карано-Твртковићу припада ретка част да је први покренуо питање Босне и да је својим научним, револуционарним и обавештајним радом знатно допринео да се она стави у жижу политичког и научног интересовања тога времена. Под његовим утицајем путовали су Босном и о њој писали Вук Караџић, Иван Фрањо Јукић (1818–1857), фрањевац, сарадник српских и хрватских листова, сакупљач народних умотворина, уредник часописа *Босански пријатељ* (1850–1851), и већ поменути Тома Ковачевић.

У напорима националног рада и личних проблема, своју породицу поп Карано-Твртковић није успео да одржи на окупу, мушка деца су се школовала, а супруга се вратила у Србију и ту преминула. Ово се види из писма Карано-Твртковића митрополиту београдском из Слатине од 23. VIII 1855. године: „моја су деца порасла, у намери сам ако Бог допусти за коју годину живота и здравља сина запопити, а ћер за клирика удати... додајући и то да би мој брат могао подпуно имати од мене и моје деце дозволу да може и оно новаца заоставши покојне моје супруге на децу моју оставио од Г. Ненадовића дигнути, и овамо донети, јербо су велики трошкови да тамо кога за исте пошље или сам дођем...” (АС. Београдска митрополија, 1855, бр. 458).

На крају је добио парохију у Петровој Слатини (у Славонији) 1858, одакле се јавио митрополиту београдском и Србије Михаилу 17. VIII 1859, распитајући се за оставштину брата Дионисија, који је преминуо као јеромонах манастира Грабовца у Србији 9. III 1858. године (АС. Београдска митрополија, 1859, бр. 678).

Умро је у Слатини 1865. године. Имао је синове Светозара и Љубомира и ћерку Драгињу.

ИЗВОРИ

1. *Изјасненије Сѣраданија в Босни с временем Вехици-Паши*. Архив САНУ, сигн. 14161/176.
2. Карано-Твртковић, П. (1842). Одговор Г. Надеждину. *Новине српске, Додашак*, 27 (4. VII), 103–104.
3. Молба Павла Карано-Твртковића Совјету од 29. IX 1839. Архив Србије, сигн. Совјет, 1839, 723.

²⁶ Види *Српски народни лист*, 1840, V, 39 (26. IX), 305–310; 40 (2. X), 317–320; 41 (9. X), 327–328.

4. Писмо барона Ливена кнезу Михаилу 15. X 1841.
Архив Србије, сигн. КК, XL, 264.
5. Писмо Јакова Јакшића Попечитељству просвештенија од 26. II 1840.
Архив Србије, сигн. МПс, 1840, 160.
6. Писмо Павла Карано-Твртковића кнезу Милошу из Београда 22. III 1842.
Архив Србије, сигн. КК, XL, 365.
7. Писмо Павла Карано-Твртковића кнезу Милошу од 26. V 1842.
Архив Србије, сигн. КК, XL, 365.
8. Писмо Павла Карано-Твртковића Совјету од 25. XI 1843.
Архив Србије, сигн. Совјет, 1843, бр. 578 и 843.
9. Писмо Павла Карано-Твртковића митрополиту од 10. I 1844.
Архив Србије, сигн. Београдска митрополија, 1844, бр. 983.
10. Писма Павла Карано-Твртковића генералу Стевану Книћанину од 22. III, 28. V и 21. VII 1849. (о битци на Мошорину).
Архив САНУ, Стеван Книћанин, 7051/бр. 959, 859 и 1178.
11. Писмо Павела Карано-Твртковића Томи Ковачевићу из Славонског Брода, од 16. III 1851.
Архив Србије, сигн. Драгослав Страњаковић, фасцикла I, списак 5, бр. 14 и 15.
12. Писмо Петрије Карано-Твртковић Попечитељству унутрашњих дела од 7. V 1846.
Архив Србије, сигн. МУД-П, 1846, V, 224.
13. *Плачъ и издисанъ жалосне босанске раје честитомъ и не преобладином Султану Махмуду.*
Архив САНУ, сигн. 14161/177.
14. Суботић, Ј. (1844). Старе србске благородне фамилије, *Лешоис Машице српске*, књ. LXV, 143–147.
15. Тирол, Д. (1841). Неколико речи о Српским споменицима и његовом Псевдо-Сабиратељу Павлу Карано-Твртковићу. *Српски народни лист*, 23 (5. VI), 180–182.

ЛИТЕРАТУРА

1. Војиновић, С. (1975). Библиографија књижевних огласа у „Српским новинама” од 1834. до 1863. године. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. XII, св. 3–4, 297.
2. Грујић, Р. (1929). Порекло Павла Карано-Твртковића. *Гласник Историјског друштва у Новом Саду*, св. 2, 261–262.
3. Добрашиновић, Г. (2001). *Вукови пренумеранци: пренумеранци и добротвори Вукових дела 1814–1862*. Београд: Београдско читалиште; Нови Сад: Прометеј.
4. Добрашиновић, Г. (1974). *Објављенија*. Београд: [б. и.].
5. Ивић, А. (1919). Устанак Дервентског попа Јовице Илића 1834. године. *Књижевни јуџ*, 1919, књ. III, бр. 1, стр. 26–37.
6. Јакшић, Г. (1937). Један „пројект” српског устанка из 1862. године, *Политика*, бр. 10395, стр. 8.
7. Јукић, Ф. (1847). Хришћани у Далмацији и њиова књижевност. *Српски народни лист*, X, 22 (5. VI), 169–173.
8. Карацић, В. (2001). *О језику и књижевности III*. (прир. Добрашиновић, Г.). Београд: Просвета.
9. Карацић, В. (1993). *Претиска VI (1837–1842)*. Београд: Просвета.
10. Карацић, В. (1989). *Претиска V (1833–1836)*. Београд: Просвета.

11. Милутиновић, С. (1990). *Прјеванија црногорска и херцеговачка*. (прир. Аранитовић, Д.). Никшић: Универзитетска ријеч.
12. Мушицки, Л. (1905). *Писма Лукијана Мушицкога писана Севастујану Илију*. Приопштио Д.[имитрије] Р.[уварац]. У Ср. Карловцима: Српска манастирска штампарија. П. О. *Српски сион*, XV, 10 (15. V).
13. Петровић, В. (1982). *Београдска црква светих апостола Петра и Павла у Тошчигеру*. Београд: Православље.
14. Стајић, В. (1940). *Новосадске биографије V*. Нови Сад: Град Нови Сад.
15. Страњаковић, Д. (1931). Буна Срба хришћана у Босни 1834. године. *Годишњица Николе Чушића LXXII*, стр. 159–169.
16. Тутњевић, С. (прир.) (2007). *Пош Јовичина буна*. Београд: Свет књиге.

Staniša Vojinović

THREE TOPICS CONCERNING PRIEST PAVLE KARANO-TVRTKOVIĆ IN LIGHT OF NEW PERSPECTIVES

Summary: The paper provides new perspectives on the figure of Priest Pavle Karano-Tvrtković in light of the previously unpublished archive sources, highlighting three significant events as regards his national and cultural enterprise. These are Priest Jovica's Rebellion in 1834, his polemics with Dimitrije Tirol, Nadeždin, and Vuk Karadžić concerning the book entitled *Srpski spomenici* (Serbian Monuments) from 1840, and his part in the 1848 revolution. One of the conclusions of the paper is that Priest Pavle Karano-Tvrtković is the first to raise the issue of Bosnia under the Turkish rule (around 1850) and put it, through his academic, cultural, revolutionary, and intelligence efforts, under the spotlight of the then political and scientific circles. Influenced by his work, Bosnia was toured and written about by Vuk Karadžić, Ivan Franjo Jukić, and Toma Kovačević. In addition, the author analyses Karano-Tvrtković's lost manuscript on Bosnia, in which the role of his precedents in various instances of uprising is accentuated, starting from their ordeals in Bosnia during the First Serbian Uprising (1804–1813). Introduced are, for the first time, the entire letter by the people addressed to the then sultan and the scripts by Sima Milutinović on the role of Mehmed Emin Rauf Pasha in the events leading up to the uprising and after and on the voyage of prominent Bosnian Christians to Constantinople and their subsequent destiny. Furthermore, introduced are Karano-Tvrtković's letter to the Serbian soviet (a governing body established during the First Serbian Uprising) and two letters addressed to Prince Miloš Obrenović of Serbia, with his biography being amended by the data on his life after Priest Jovica's Rebellion, his stay in Zemun, Novi Sad, Slavonski Brod (with focus on his correspondence with Stevan Knjčanin), and in Petrova Slatina (region of Slavonia) As regards the Serbian Revolution of 1848, the author analyses his role as a leader of volunteers from Bosnia and highlights the battle of Mosorin (1849) in this respect, as well as his connections with the intelligence circles organised by Toma Kovačević. In the end, his manuscript, entitled *Appendix to Serbian Monuments or A Short Travelogue on Bosnia*, is highlighted as one of the first serious attempts of providing historical and political context as regards Bosnia.

Преузето: 4. маја 2021.
Прихваћено: 30. октобра 2021.